

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У ПІДВИЩЕННІ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

УДК 378.124

В. В. ГАПОН, М. І. ШАРАЄВСЬКА
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМИ КАДРАМИ

Стаття присвячена аналізу забезпечення системи вищої освіти науково-педагогічними кадрами з вченими званнями і науковими ступенями, наведено інформаційно-аналітичні матеріали.

Ключові слова: науково-педагогічні кадри, наукові ступені, вчені звання, рейтингове оцінювання, вища освіта.

V. HAPON, M. SHARAIEVSKA

The Institute of Innovation Technologies and Education Content of Ministry of Education and Science of Ukraine

ANALYSIS OF PROVISION OF HIGHER EDUCATION BY TEACHING STAFF

The article is devoted to the analysis of the supply of the higher education system by scientific and pedagogical personnel with academic titles and scientific degrees, the information and analytical materials are provided. Conducted analytical research and provided information and analytical materials will provide education authorities with information about the state support of higher education research and teaching staff with academic titles and scientific degrees, will inform the scientific-pedagogical and student groups, the administration of educational institutions on the efficiency and effectiveness of their work, will be helpful to employees of the Central apparatus of the Ministry for effective state regulation of the system of training and attestation of scientific and scientific-pedagogical personnel aimed at achieving domestic science and higher education of the modern world level.

Keywords: scientific-pedagogical personnel, academic degrees, academic titles, the rating evaluation, higher education.

Постановка проблеми. Кадрове забезпечення є невід'ємною частиною ринку праці та відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку країни. В умовах впливу наукової і інноваційної діяльності, інформаційних і комунікаційних технологій на економіку потрібні не тільки значні фінансові затрати, але і наявність відповідного ресурсного потенціалу. Особливе значення в сучасних умовах технологічної модернізації економіки відіграє така категорія робочої сили, як наукові і науково-педагогічні кадри (НПК) вищої кваліфікації, яка формує сучасну наукову базу і готує кваліфікованих спеціалістів.

Саме тому для досягнення української науки і вищої освіти сучасного світового рівня, зростання інтелектуального потенціалу країни необхідно мати аналітичну інформацію про стан забезпечення системи вищої освіти науково-педагогічними кадрами з вченими званнями і науковими ступенями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення науково-педагогічними кадрами знайшли своє відображення в наукових працях В.Г. Кременя [2], А.М. Гуржія [1], М.Ф. Степка [4], Я.Я. Болюбаша [4], В.Д. Шинкарука [3,4], В.П. Погребняка [5], К.М. Левківського [5], В.А. Ямкового [3] та інших вітчизняних науковців.

Але, незважаючи на глибокі дослідження вітчизняних вчених, зазначена наукова проблема є перспективною для подальшого дослідження, оскільки досі недостатньо уваги приділяється аналізу якості забезпечення науково-педагогічними кадрами як на інституційному рівні, так і на регіональному та державному рівнях.

Метою статті є проведення наукового аналізу забезпечення науково-педагогічними кадрами з вченими званнями і науковими ступенями системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Дослідження побудовано в рамках реалізації заходів Національного плану дій щодо впровадження програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» на основі Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.12.2011 р. № 1475 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 10 січня 2012 р. № 18/20-331).

На виконання нормативно-правових документів Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти проведено роботи, а саме:

- здійснено організаційне забезпечення проведення рейтингового оцінювання;
- забезпечено збір інформації засобами телекомунікаційного зв'язку;
- здійснено оброблення показників діяльності вищих навчальних закладів на підставі первинних даних, що подані вищими навчальними закладами;
- проведено попередній аналіз показників діяльності вищих навчальних закладів, їх сумісність та порівнянність суб'єктів рейтингового оцінювання;
- сформовано інформаційну базу даних з абсолютними та рейтинговими показниками;
- внесено зміни у комп'ютерну технологію розрахунку рейтингів вищих навчальних закладів;

- виконано обчислення параметрів системи рейтингового оцінювання та визначено рейтинг вищих навчальних закладів;

- підготовлено узагальнену інформацію про результати рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів за групами.

У 2013 році в рейтингуванні прийняли участь 304 ВНЗ III-IV рівнів акредитації, що підпорядковані МОН та іншим міністерствам і відомствам, які здійснюють підготовку фахівців з вищою освітою. Серед них сектор державної та комунальної форм власності включає 207, приватної – 76 вищих навчальних закладів. Окрім того, 21 відокремлений структурний підрозділ виявив бажання самостійно прийняти участь у рейтингуванні.

Саме рейтингова система оцінювання діяльності вищих навчальних закладів надає можливість інформувати суспільство про стан вищої освіти, рівень досягнень щодо якості освітньої діяльності та підготовки фахівців, динаміку розвитку вищих навчальних закладів, їх позиціонування на ринку освітніх послуг і ринку праці, оцінити стан забезпечення системи вищої освіти науково-педагогічними кадрами, приймати адекватні управлінські рішення щодо вдосконалення системи управління якістю вищої освіти. Результати рейтингування ВНЗ у 2013 році представлено в газеті "Освіта України" від 8 липня 2013 року № 27. Для розрахунків визначено показники вищих навчальних закладів за такими тематичними напрямками, як міжнародна активність, якість контингенту студентів, якість науково-педагогічного персоналу, якість наукової та науково-технічної діяльності, ресурсне забезпечення. З метою контролю достовірності наданої інформації проведено аналіз абсолютних показників діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації з базами даних статистичних звітів, зокрема "Показники діяльності вищих навчальних закладів", "Фінансово-економічна діяльність", "Контингент іноземних студентів" та "Міжнародне співробітництво".

Рейтингові індикатори тематичного напрямку «Якість науково-педагогічного персоналу» надають можливість оцінити кадрові ресурси вищого навчального закладу, що забезпечують якість навчально-виховного процесу у поєднанні з наукою та технологіями і наданням студентам якісних освітніх послуг.

Ранжування здійснюється в межах груп вищих навчальних закладів, об'єднаних з урахуванням специфіки підготовки фахівців з вищою освітою та профілю навчального закладу:

- 1 - Класичні університети (29 ВНЗ)
- 2 - Технічні (26 ВНЗ)
- 3 - Технологічні, будівництва та транспорту (32 ВНЗ)
- 4 - Педагогічні, гуманітарні, фізичного виховання і спорту (31 ВНЗ)
- 5 - Культури, мистецтва, живопису, скульптури та дизайну (17 ВНЗ)
- 6 - Охорони здоров'я (16 ВНЗ)
- 7 - Аграрні (20 ВНЗ)
- 8 - Економічні, управління і фінансів (21 ВНЗ)
- 9 - Права та правоохоронної діяльності (16 ВНЗ) 10-Приватні (75 ВНЗ)
- 11- Відокремлені структурні підрозділи ВНЗ (21 ВНЗ).

Зазначаємо, що вище наведене позначення груп використовується у всіх діаграмах.

У процесі дослідження були визначені такі показники, як наявність штатних викладачів, що мають наукові ступені (доктор наук, кандидат наук), вчені звання (професор, доцент).

В цілому серед штатних НПК, які приймали участь у рейтинговому оцінюванні, 8,3% мають вчений ступінь доктора наук, кандидата наук – 43,9%, вчене звання професора – 7,6%, вчене звання доцента – 30,9%. Серед груп вищих навчальних закладів найбільша кількість НПК з вченими званнями в таких групах, як класичні університети (23,9% докторів наук, 22,6% кандидатів наук), технічні (16,5% докторів наук, 15,4% кандидатів наук), охорона здоров'я (14,7% докторів наук, 10,8% кандидатів наук). Найбільша кількість НПК з науковими ступенями в таких групах, як класичні університети (22,1% професорів, 22,4% доцентів), технічні (16,7% професорів, 16,9% доцентів), технологічні, будівництва та транспорту (13,3% професорів, 12,5% доцентів).

Аналізуючи інформацію щодо розподілу науково-педагогічних кадрів за регіонами України, необхідно зазначити, що найкраще забезпечення кваліфікованими НПК у місті Києві, Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Одеській, Донецькій областях. Найменша кількість НПК з вченими званнями і науковими ступенями в Житомирській, Кіровоградській, Чернігівській, Волинській, Закарпатській областях.

Суттєвим у даному дослідженні є аналіз частки докторів і кандидатів наук, доцентів і професорів серед штатних НПК у розрізі груп ВНЗ, які представлено відповідно на рис. 1, 2.

Більше половини серед штатних НПК складають кандидати наук в групах: права та правоохоронної діяльності (57,8%), охорона здоров'я (51,7%), аграрні (50,9%). Єдина група, в якій докторів наук серед штатних НПК більше 10%, це охорона здоров'я (13,2%).

Частка штатних НІЖ, підпорядкованих МОН, в загальній чисельності штатних НПК вищих навчальних закладів, які брали участь у рейтингуванні, складає 64,6%, докторів наук – 63,3%, кандидатів наук – 63,6%, професорів – 64,3%, доцентів – 66,4%.

Досить цікаві результати отримані при аналізі чисельності штатних докторів і кандидатів наук, професорів і доцентів на 100 студентів денної форми навчання, що представлено на рис. 3, 4.

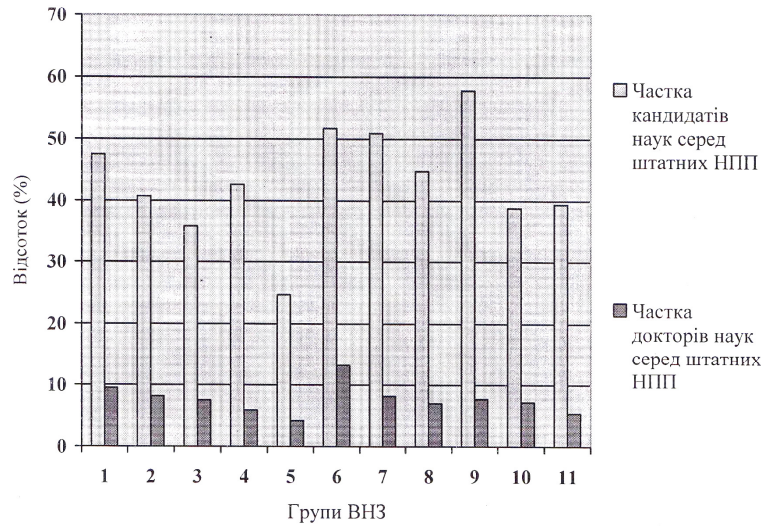

Рис. 1. Частка докторів і кандидатів наук серед штатних НПК у розрізі груп ВНЗ

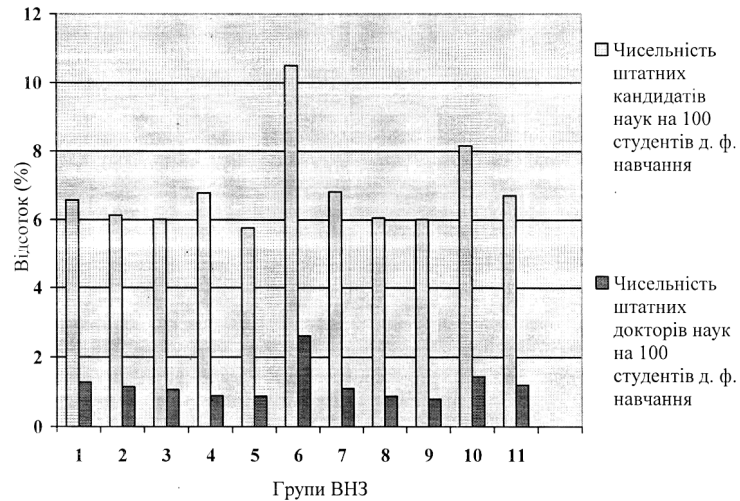

Рис. 2. Частки доцентів і професорів серед штатних НІЖ у розрізі груп ВНЗ

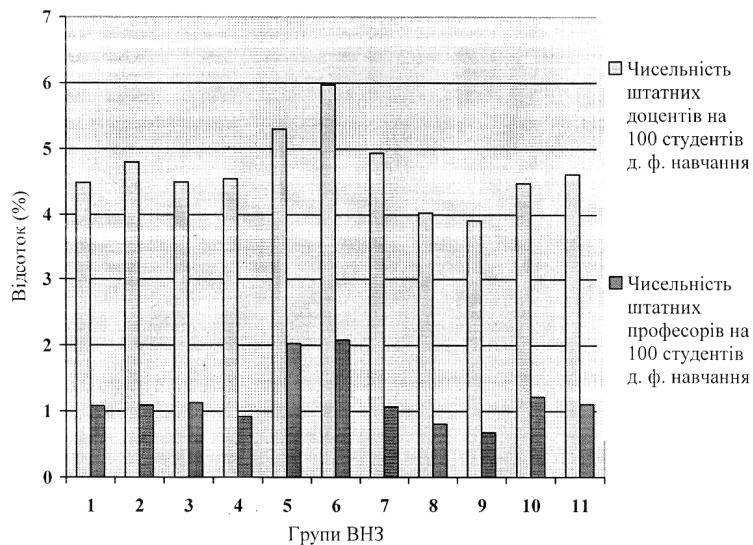

Рис. 3. Частка штатних кандидатів і докторів наук на 100 студентів денної форми навчання у розрізі груп ВНЗ

Як свідчать наведені дані, найбільша кількість штатних кандидатів і докторів наук на 100 студентів денної форми навчання в таких групах, як охорона здоров'я і приватні, в інших групах відносно рівномірний розподіл.

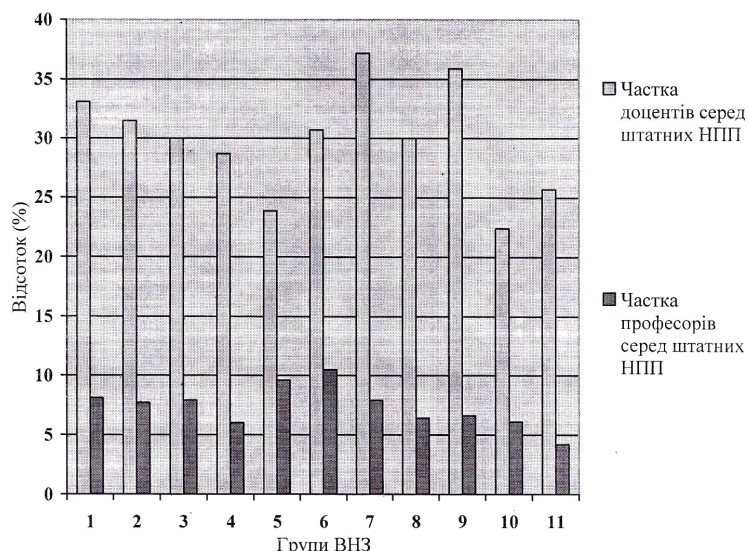

Рис. 4. Частка штатних доцентів і професорів на 100 студентів денної форми навчання у розрізі груп ВНЗ

Наведені дані свідчать, що найбільша кількість штатних доцентів і професорів на 100 студентів денної форми навчання в таких групах, як охорона здоров'я; культури, мистецтва, живопису, скульптури та дизайну; аграрні. Найменша – в групі права та правоохоронної діяльності:

Слід відзначити достатньо високу забезпеченість кваліфікованими кадрами усіх груп ВНЗ. Але деяку занепокоєність може викликати вік штатних кандидатів і докторів наук. В процесі дослідження інформації в електронному реєстрі науково-педагогічних кадрів здійснено аналіз розподілу НПК за віком (до 40 років, 40–49, 50–59, 60–65, понад 65 років). Кількість штатних кандидатів і докторів наук у визначених вікових категоріях у розрізі груп ВНЗ представлена відповідно на рис. 5, 6. Більше половини докторів наук (62,5%) і майже половина кандидатів наук (49,9%) – це особи віком 60 і більше років, кожен четвертий доктор наук має вік понад 65 років. Доктори наук у віці від 40 до 50 складають лише 10,4%. Кандидатів наук до 40 років – 46,5%. Четверта частина кандидатів наук віком 60 і більше років працює у вищих навчальних закладах технічної групи, майже четверта частина кандидатів наук до 40 років (24,6%) – в групі класичних університетів. У всіх групах ВНЗ, крім групи права та правоохоронної діяльності, найбільша чисельність штатних докторів наук віком понад 65 років.

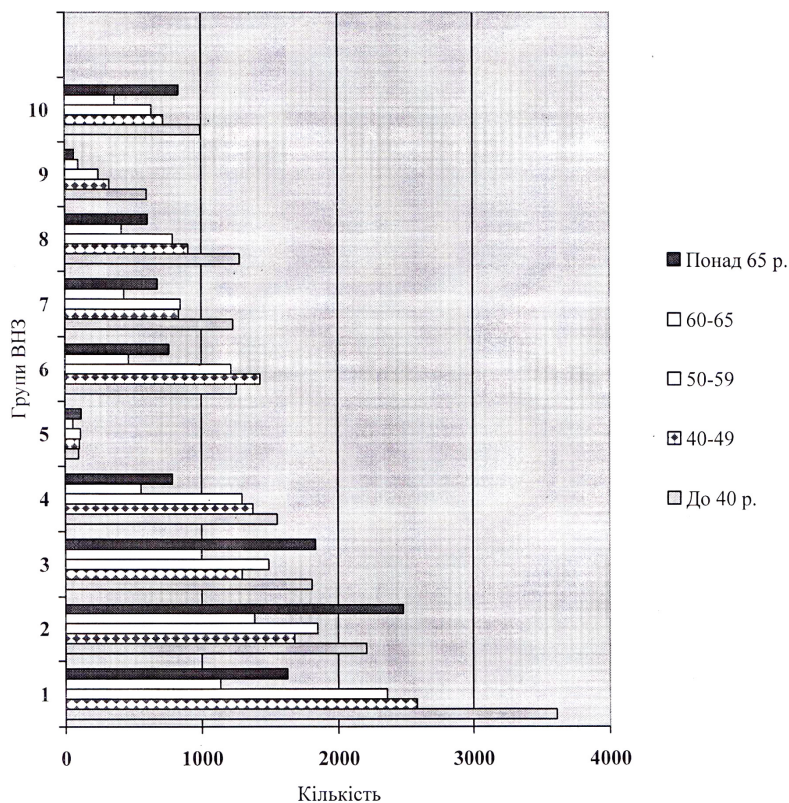

Рис. 5. Кількість штатних кандидатів наук за віком у розрізі груп ВНЗ

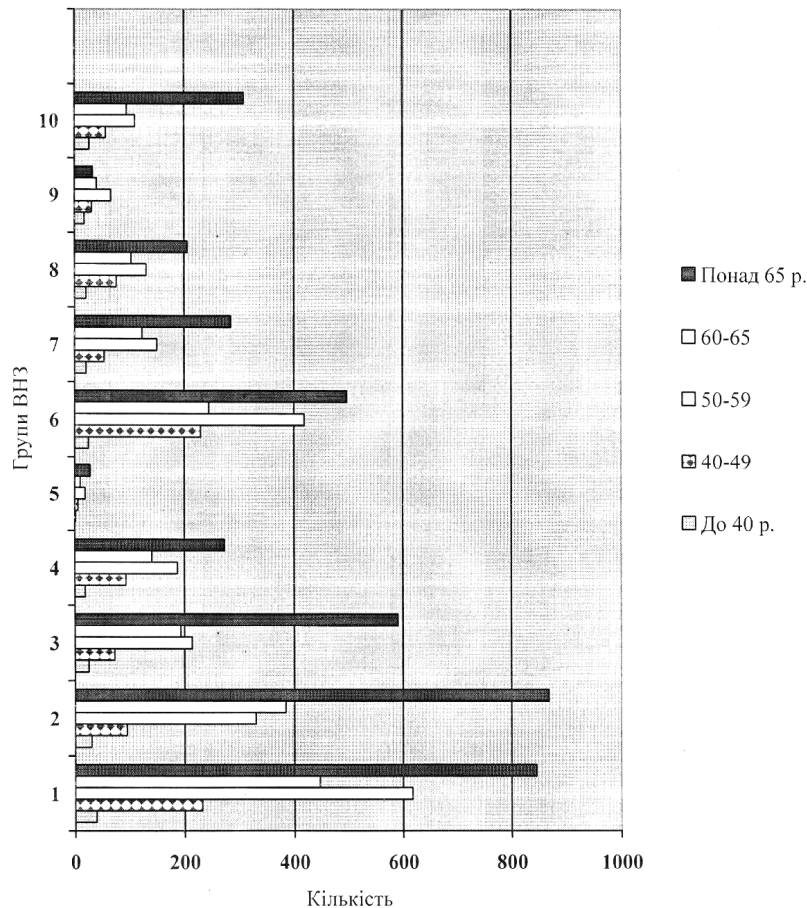

Рис. 6. Кількість штатних докторів наук за віком у розрізі груп ВНЗ

Висновки. Проведені аналітичні дослідження та наведені інформаційно-аналітичні матеріали нададуть органам управління освітою інформацію про стан забезпечення вищої освіти науково-педагогічними кадрами з вченими званнями і науковими ступенями, проінформують науково-педагогічні та студентські колективи, адміністрацію вищих навчальних закладів про ефективність і результативність їх роботи, будуть корисними у роботі працівників центрального апарату міністерства з метою ефективного державного регулювання системи підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів, що спрямоване на досягнення вітчизняною наукою і вищою освітою сучасного світового рівня.

Література

1. Гуржій А.М. Оцінювання діяльності вітчизняної вищої освіти як управлінська та педагогічна проблема / А.М. Гуржій, В.В. Гапон // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ – Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. – Вип. 5. – С. 3–8.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
3. Шинкарук В.Д. Рейтинг університетів України в контексті управління якістю вищою освітою / В.Д. Шинкарук, В.А. Ямковий, В.В. Гапон // Ранжирование высших учебных заведений: состояние, тенденции и проблемы : коллективная монография / под редакцией В.Н. Бережанского. – Симферополь : «ДИАЙПИ», 2007. – С. 85–134.
4. Болонський процес у фактах і документах / упорядники : Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Київ – Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2003. – 52 с.
5. Освіта України – 2012: Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2012 році / уклад. : О.А. Удод, К.М. Левківський, В.П. Погребняк, О.В. Дашковська, Д.Б. Панасевич, А.К. Солоденко. – К., 2013. – 416 с.

References

1. Hurzhii A.M. Otsiniuvannya diialnosti vitchyznanoi vyshchoi osvity yak upravlinska ta pedahohichna problema / A.M. Hurzhii, V.V. Hapon // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy : zb. nauk. pr. – Kyiv – Vinnytsia : DOV Vinnytsia, 2004. – Vyp. 5. – S. 3–8.

2. Kremen V.H. Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty: Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty / V.H. Kremen. – K. : Hramota, 2005. – 448 s.
3. Shynkaruk V.D. Reitynh universytetiv Ukrainy v konteksti upravlinnia yakistiu vyshchoiu osvitoiu / V.D. Shynkaruk, V.A. Yamkovyi, V.V. Hapon // Ranzhyrovanye vysshykh uchebnykh zavedenyi: sostoianye, tendentsyy u problemy : kollektivnaia monohrafiia / pod redaktsiei V.N. Berezhanskoho. – Symferopol : «DYAIPY», 2007.–S. 85–134.
4. Bolonskyi protses u faktakh i dokumentakh / uporiadnyky : Stepko M.F., Boliubash Ya.Ya., Shynkaruk V.D., Hrubinko V.V., Babyn I.I. – Kyiv – Ternopil : Vyd-vo TDPU, 2003. – 52 s.
5. Osvita Ukrainy – 2012: Informatsiino-analitychnyi zvit pro diialnist Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy u 2012 rotsi / uklad. : O.A. Udod, K.M. Levkivskiy, V.P. Pohrebniak, O.V. Dashkovska, D.B. Panasevych, A.K. Solodenko. – K., 2013. – 416 s.

Надійшла 20.08.2015; статтю представляє д. е. н. Гапон В. В.